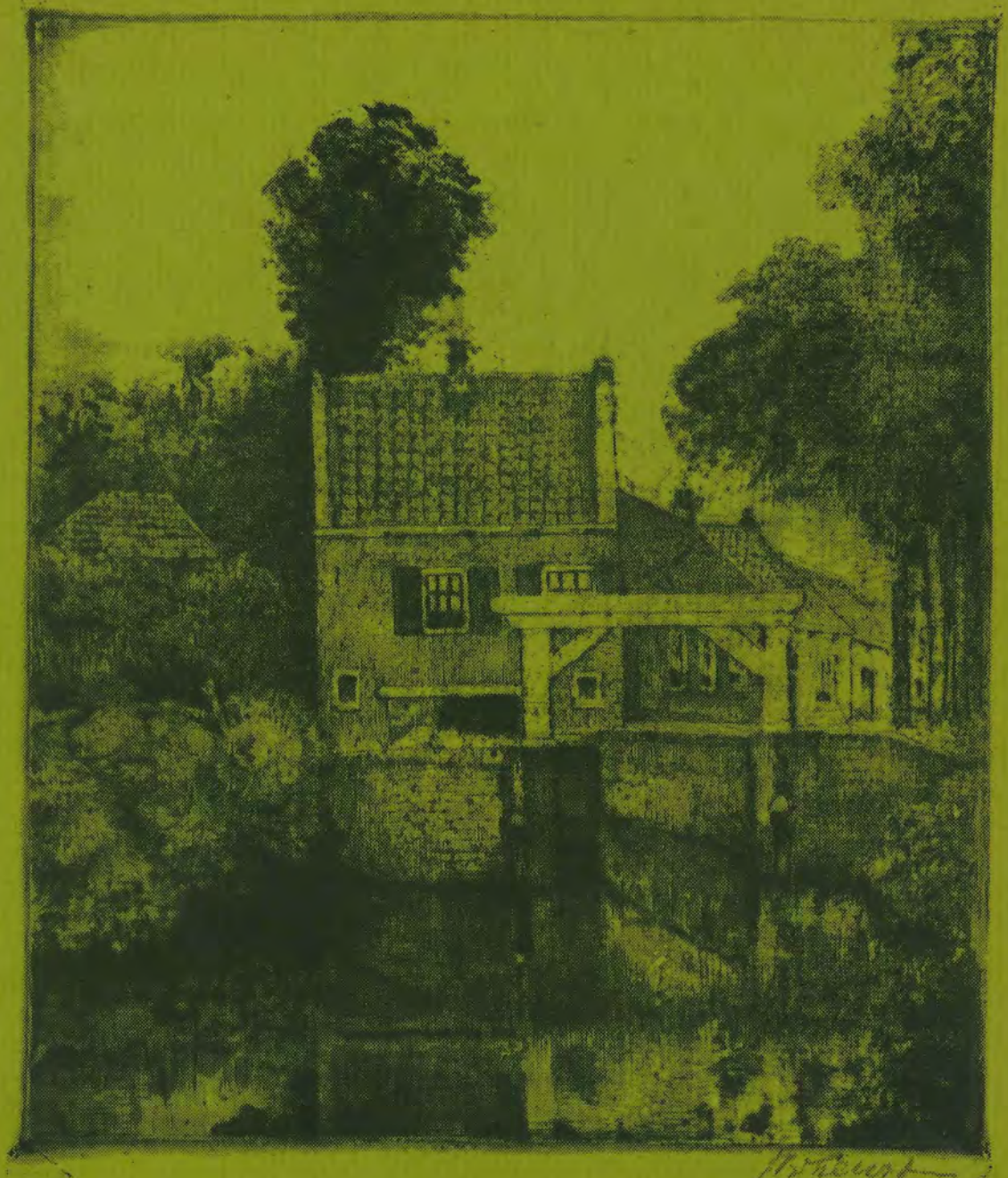

Historische Kring Maarssen

ROYAL ALBERT
Bone China
ENGLAND

Echt Engels Porselein

Vraag inlichtingen bij uw
speciaalzaak
LUXE GESCHENKEN
A.v.d.BOSCH OLIJVE
Maarssen
tel.: 61632

RADIO

Elektron

★

radio- en tv - speciaalzaak

B. Huis in 't Veld - Diependaalsedijk 1
Maarssen - Telefoon: 03465 - 62081

SLAGERIJ

Dorresteyn

Voor fijnproevers

Sinds 1882

Nassaustraat 4 - Tel. 61219

HISTORISCHE KRING MAARSSEN

Opgericht 11 september 1972, opgenomen in het verenigingenregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en omstreken onder nummer V. 476918.

Bestuur: Drs. D. Dekker, voorzitter, J.H. Sagel, secretaris, Postbus 90, 3600 AB Maarssen, tel.: 03465-61457, Mevr. G.N. Willekes-van Putten, penningmeester, giro: 2907376, H. Blaauw, Mevr. A.H. Hogenhout-Hofman, B. de Ruiter, Mevr. S.W. Talen-Stooker, N. van Tricht en A. de Zwart.

Redactie: D. Dekker, W. Smits en J.H. Witte. **Redactieadres:** J.F. Besier, Kemperstraat 2, 3601 WK Maarssen.

Lid van verdienste: Mevr. J.G. Zwijns-Brink (20-02-84).

13e Jaargang no. 1, mei 1986 Verschijnt 4 x per jaar

KRINGNIEUWS

1. **Van het bestuur**
Op dit moment is Uw bestuur begonnen met de invulling van het najaarsprogramma 1986 en de voorbereiding van de viering van het vijftienjarig bestaan van de vereniging in september '87.
Zoals door ons ook op de jaarvergadering al werd vermeld, houden we ons aanbevolen voor Uw suggesties op het gebied van lezingen en andere activiteiten. Tot slot wensen wij U een prettige vakantietijd toe en hopen dat U ook in de zomermaanden tijd en gelegenheid zult hebben van de historie te genieten.

2. **Cursus paleografie**
Bij voldoende belangstelling, minstens 15 deelnemers, zal de Historische Kring Maarssen voor de vierde maal een cursus paleografie organiseren. Behalve voor de eigen leden bestaat ditmaal ook voor leden van de Historische Kring Breukelen en die van de Historische Vereniging Vleuten, De Meern en Haarzuilens de mogelijkheid aan deze cursus deel te nemen.
De cursus omvat 16 lessen, die vanaf september/oktober '86, eenmaal per veertien dagen worden gegeven door Mevrouw A. Hogenhout-Hofman in het zaaltje van het voormalige Wit Gele kruis- gebouwtje aan de Breedstraat in Maarssen.
Waarschijnlijk zal dit op dinsdagavond gebeuren en zoals het er nu uitziet, zal het lesgeld voor de hele cursus *f* 45,00 bedragen. De bedoeling van deze cursus is dat men in één winter oude handschriften zoals brieven, acten, doopboeken e.d. leert ontcijferen. Voor een ieder die iets wil gaan doen aan archiefonderzoek, b.v. om naspeuring te doen naar zijn of haar genealogie is het volgen van een dergelijke cursus zeer aanbevelenswaardig.
Men komt daarbij n.l. al gauw tot de ontdekking dat oude handschriften zonder oefening vooraf nauwelijks of slechts zeer moeilijk te lezen zijn. Dit komt behalve door een ander taalgebruik en slecht schrijfgereedschap ook dikwijls door een andere schrijfwijze van sommige letters en cijfers.
Voor aanmelding of andere inlichtingen kan men zich wenden tot de cursusleidster Mevrouw Hogenhout, Nieuweweg 5, 3612 AR Tienhoven, tel.: 03469-1374.

3. **Tentoonstelling restauratie Slot Zuilen**
Van 3 mei t/m 29 juni a.s.is in Museum Slot Zuylen een tentoonstelling ingericht over de bouwgeschiedenis en restauratie van het kasteel. Het initiatief hiertoe werd genomen door de Vereniging Vrienden van Slot Zuylen, die regelmatig culturele evenementen in het kasteel organiseert.

Onder de titel *"t Huys te Zuylen, zeven eeuwen bouwen en restaureren'* worden prenten, tekeningen, oude foto's en ander historisch materiaal geëxposeerd, deels uit eigen bezit afkomstig, deels in bruikleen afgestaan door o.a. het Rijksarchief in Utrecht en het Koninklijk Huisarchief. De geschiedenis van de opeenvolgende bouwfasen en restauraties wordt in overzichtelijke tekstpanelen uiteengezet. Bovendien is er bij de expositie een informatief vouwblad verkrijgbaar.
De tentoonstelling, die in de biblioteek annex Zuylen-kamer op de eerste verdieping is ingericht, kan dagelijks bezichtigd worden.
Inlichtingen over openings- en rondleidingstijden zijn te verkrijgen bij Museum Slot Zuylen in Oud-Zuylen, tel: 030-440255.

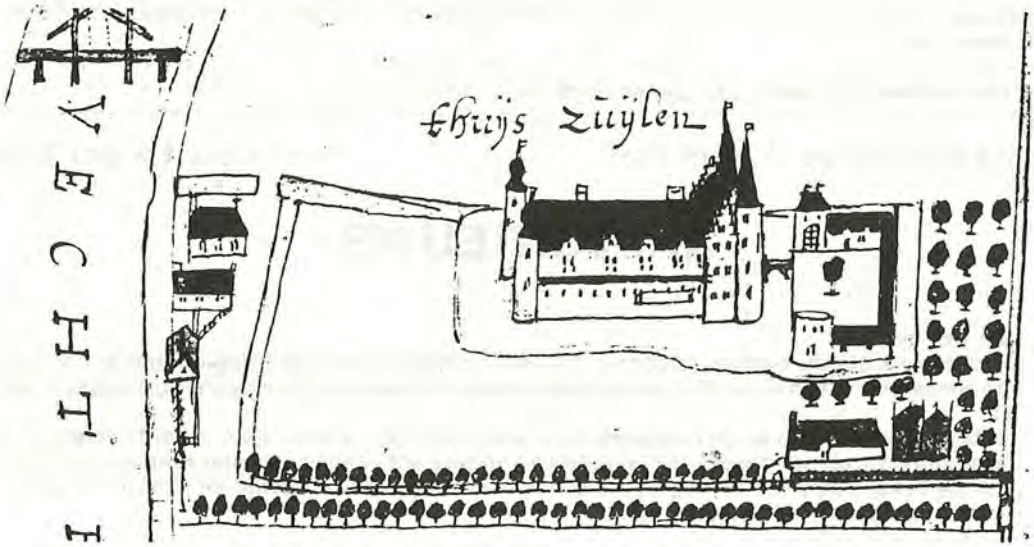

Detail van een door landmeter Henrick Verstralen in 1624 getekende kaart van de omgeving van Slot Zuylen. De atlas van 79 kaarten waar deze kaart deel van uitmaakt werd vervaardigd om alle landerijen welke in het bezit waren van het kapittel van Oud- Munster te Utrecht op te meten. De originele kaart, nog in de atlas, is een onderdeel van de tentoonstelling welke U tot eind juni kunt gaan bekijken.

J.H. Sagel (secretaris)

NIEUW-MAARSSEVEEN omstreeks 1750

Vanaf het midden van de vorige eeuw hebben de besturen van Maarssen en Maarsseveen meer dom dan verstandig gediscussieerd over de wenselijkheid van fusie. Eerst honderd jaar later in 1948 (officiële datum 1 januari 1949) vormen Maarssen en Maarsseveen één gemeente.
In het verre verleden was een samengaan onpraktisch. De economische belangen, bepaald door de bodemgesteldheid, eisten voor de verveners aan de oostzijde van de Diependaalsedijk en in het bijzonder voor die van Neerdijk (omgeving Oudedijk en het tegenwoordige Oud-Maarsseveen) een ander bestuur dan het college van schout en schepenen dat in Maarssen aan de Vecht de belangen van steenbakkers en schippers moest behartigen. De geschiedenis van Nieuw-Maarsseveen begint eigenlijk in 1608.

Dan koopt de Amsterdamse koopman Jan Jacobsz. Bal, alias Huydecoper, de boerderij de Gouden Hoef, gelegen aan de Vechtzijde van de Diependaalsedijk. Na een gedeeltelijke verbouwing tot buitenhuis, krijgt de nieuwe bezitting van Jan Jacobsz. Huydecoper de naam Goudestein.
Zijn zoon Joan breidt het grondbezit van de Huydecopers in de jaren 1624-1641 aanzienlijk uit o.a. met Diependaal, het gebied waar we nu o.a. de Kortelaan en de Driehoekslaan vinden.
In 1641 verwerft Joan Huydecoper de adellijke titel Jonkheer en wordt hij **Heer van Maarsseveen, Neerdijk en Diependaal.** Zijn naam en die van zijn opvolgers luidt vanaf die datum: Jonkheer Huydecoper van Maarsseveen.[1]
In de loop der eeuwen zijn de namen Diependaal en Neerbeek in onbruik geraakt als aanduidingen van een uitgestrekt gebied in Maarsseveen.
Het huis Diependaal, dat gelegen was waar nu Kortelaan en Royaardslaan elkaar raken, is in het begin van de vorige eeuw gesloopt.

VANWAAR HET ONDERSCHEID NIEUW- EN OUD-MAARSSEVEEN?

De verhouding Nieuw-Maarsseveen tot Oud-Maarsseveen was dezelfde als die van Maarssenbroek tot het oude Dorp Maarssen een tiental jaren geleden. Toen de Huydecopers zich in Maarsseveen vestigden, was Oud Maarsseveen niet alleen dichter bevolkt, maar kon het ook bogen op een geschiedenis van ruim vier eeuwen verveningsarbeid. Het gebied gelegen tussen de Diependaalsedijk en de Zogwetering, vrijwel onbewoond, werd door de Huydecopers verder in cultuur gebracht. Daarna verrezen er landhuizen die door welgestelde Amsterdamse families en in mindere mate door Utrechtse werden gekocht en bewoond. Dit *'nieuwe'* gedeelte van Maarsseveen werd in 1660 in kaart gebracht en toen aangeduid als *'Een klein gedeelte van de Heerlijcheit van Maarsseveen.'*
Dit klein gedeelte, omsloten door de Vecht en de Zogwetering, krijgt al vrij gauw de naam: Nieuw-Maarsseveen.
Zowel het andere gedeelte van de Heerlijcheit, Oud-Maarsseveen,als Nieuw-Maarsseveen hadden hun eigen gerechtshuis. Als schout en schepenen vergaderen, al of niet met geërfden (grondbezitters), komen ze bijeen òf in het gerechtshuis van Nieuw-Maarsseveen òf in dat van Oud-Maarsseveen. Omstreeks 1760 is de heer E. Prijn de schout van beide gerechten, bijgestaan in Nieuw-Maarsseveen door de schepenen: Klinkenberg, Van Schoonhoven, Swaan en Verhagen en in Oud-Maarsseveen door de schepenen: De Wild, Van Loenen, Otten en Verkroost.
Vanaf 1660 of iets later is het gerechtshuis van Nieuw-Maarsseveen: *'Het Zwarte Varken'*, ook wel genoemd Het Wapen van Maarsseveen, dat gelegen was aan de huidige Machinekade, vlak voor Geesbergen. Honderd jaar na Huydecoper's installatie als Ambachtsheer zijn er in zijn Heerlijcheyt nog steeds de twee Gerechten: Oud- en Nieuw-Maarsseveen, maar het gerechtshuis Het Zwarte Varken heeft dan aan betekenis verloren. Op de zogenoemde Goudesteinse gronden in de omgeving van Diependaalsedijk en de huidige Kaatsbaan zijn er dan zo vele huizen gebouwd, dat er ten behoeve van de bewoners daar een secretarie komt in het tweede huis van de Kaatsbaan, waar nu de Graaff's textielzaak is gevestigd (straatnummer 48).
Daar zetelde de secretaris van beide gerechten Rijk van Vliet.
Op de vergadering van beide gerechten, gehouden in Het Zwarte Varken op 17 juni 1762, legt zijn opvolger Marten van den Helm de eed af, die bij het bekleden van het ambt vereist is.
De Heerlijcheijt was rijk bedeeld met twee gerechtshuizen en een secretarie.

1. De toevoeging *'van Maarsseveen'* is in 1898 de oorzaak van het falen van de fusiebespreking tussen Maarssen en Maarsseveen. Volgens velen, waaronder ook Maarssense ingezetenen, was men uit eerbied voor de familie Huydecoper verplicht, in de naam van de nieuwe gemeente ook het woord Maarsseveen op te nemen. Men kon het hierover niet eens worden en het besluit tot samengaan van beide gemeenten werd opnieuw uitgesteld.

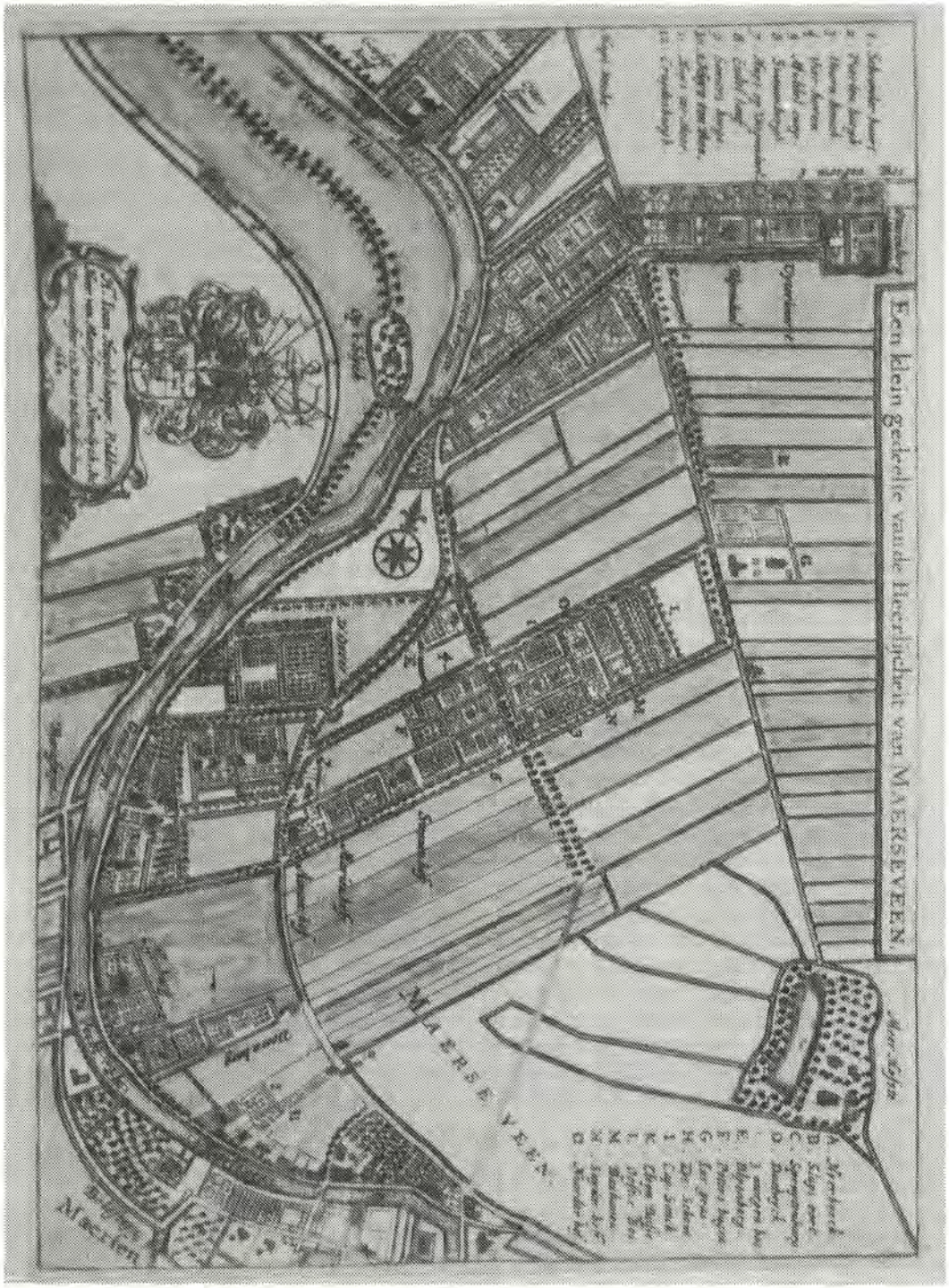

Uit het bezit van Mevrouw A.C. Huydecoper van Maarsseveen–Kamphuis. Een oorspronkelijke steendruk op perkament, maten 10½ x 15 cm.

WIE WAREN DE BEWONERS VAN NIEUW-MAARSSEVEEN IN 1748?

Volgens *'de Lijste van de Huijsgesinnen bevindende in Nieuw Maarsseveen'* (R.A.U. Oud archief Maarsseveen) waren er in 1748 één honderd en zes gezinnen, t.w.

3 die arm zijn of onderhouden worden zes volwassen - geen kinderen.

40	Ambagtsknegts Daghuurders Tuynlieden Schoonmaaksters Naaysters	samen: 87 volwassenen 56 kinderen
24	Ambagtslieden Neeringslieden en andere personen	samen: 56 volwassenen 34 kinderen

5 Boeren - 23 volwassenen - 5 kinderen.

8 Renteniers en diergelijken - 24 volwassenen - 7 kinderen.

22 Heerschappen te Amsterdam wonende voor een tijd buiten zijnde
3 Heerschappen te Utrecht wonende voor een tijd buiten zijnde
] 133 volwassenen 41 kinderen.

1 Een kok voor een tijd buiten zijnde - 2 volwassenen.

Totaal:
106 huisgezinnen met 331 volwassenen, 60 kinderen boven de 10 jaren en 83 jonger dan 10; samen 474.

Hoeveel van deze inwoners hadden hun slaapstee in dat gedeelte van Maarssen, dat in 1660 in kaart werd gebracht?

Voor de beantwoording van die vraag beperken we ons eerst tot **In de Lanen**.

'In de Lanen' was in 1748 de officiële aanduiding van het gebied tussen Diependaalsedijk en de Zogweteringlaan.

Bij oudere Maarssenaars is die naam nog steeds in gebruik hoewel er nu in dit gebied naast slechts enkele lanen ruim veertig volgebouwde straten liggen, zelfs enige met flatwoningen.

Met behulp van een andere lijst, een uit 1747, waarop de namen vermeld staan van *'weerbare'* mannen in de leeftijd van 16 tot 60 jaar (R.A.U. archief Oud-Maarsseveen) stellen we vast dat er in de Lanen toen zeer weinig Maarsseveners woonden, waarbij we wel moeten aantekenen, dat de Heerschappen (hoe is dat woord gedevalueerd), die slechts 's zomers op hun buitens verbleven, niet op deze lijst voorkomen.

Er waren in geheel Nieuw-Maarsseveen 77 weerbare mannen, waarvan de volgende twaalf In de Lanen woonden (Ter oriëntatie voor de lezers vullen we de lijst aan met andere gegevens).

1. **Kornelis van Es**, tuinman op Leeuwenhoff, gelegen aan de Klokjeslaan in de directe omgeving van de Zogwetering.
   Leeuwenhoff zelf, gebouwd na 1660, werd bewoond door de *'3 juffrouwen Gijsenbier'* uit Amsterdam, die 4 à 5 maanden buiten woonden en twee dienstboden hadden. Van Es woonde met zijn moeder en een thuislegger (kostganger) in de Driehoekslaan.
2. **Jasper van Seldenrijk** (waarschijnlijk de thuislegger die bij Van Es woonde).
3. **Hendrik Vermeer**, daghuurder *'op'* Peerlenburg, dat ten zuiden van Leeuwenhoff lag. Vermeer, 55 jaar, was getrouwd, geen kinderen. Over Peerlenburg vonden we geen duidelijke gegevens uit de periode 1740-1750. Volgens de protocollen van notaris Van Someren (Gemeente Archief Utrecht pag. 262) spreekt men in 1772 van *'de plaats van ouds genaamd Peerlenburg'*, waar ook Leendert de Boon woonde. Was Peerlenburg toen afgebroken?
4. **Elbert van Velzen**, was in bezit van een snaphaan, hetgeen zijn weerbaarheid vergrootte. Hij was daghuurder, getrouwd en had 1 kind boven en 1 kind onder de tien jaar.
5. **Jan Rowald**, tuinman op Schoonderbuurt, gelegen naast het van ouds genaamde Peerlenburg, op de hoek Driehoekslaan-Kortelaan.
6. **Jacob Swaan**, in het bezit van een snaphaan, is tuinman op Blijenberg, dat

Zog Wetering
Molenvliet
Donkere laan
Korte laan
Klokjeslaan
Diependaalsedijk
De Vecht
Timmermanslaan
Z. Zomerkamp.
11 Swanenburg
12 Leeuwenhof
13 Op Peerlenburg
14 Peerlenburg
15 Schoondenbuwat
1 Goudestein
2 Elsenburg
3 Doornburg
4 Endelhoven
5 Vechtoever
6 {mariënhof en annenhof
7 Diependaal
8 Petershagen
9 Daghuurders woningen.
10 Swanenhof
16 Blijenberg
17 De Overtoom
18 Vechthoven

gelegen was in de punt gevormd door Driehoekslaan en Diependaalsedijk; restanten afgebroken omstreeks 1955. Swaan heeft een vrouw, twee kinderen onder de 10 jaar en twee thuisleggers.

7. **Jan de Kok** de thuisleggers bij
8. **Jacobus Bartholomeus** Swaan.
9. **Harmanus van Haerlem.**
10. **Jan van der Manden,** is in het bezit van een **degen.** Hij is boer en voerman, gebruikt 18 morgen land in huur. Getrouwd, 3 kinderen onder de 10. Werkt met een knecht en een dienstbode (de lijst geeft aan:*'een meijd')* in den Overtoom, het land gelegen tussen de Molenvliet en de Donkerelaan. Het huis de Overtoom lag aan de Diependaalsedijk, ter hoogte van het huis dat nu als 104 genummerd is.
11. **Jan Baens,** de knecht van Van der Manden.
12. **Pieter van Voorenvelden,** tuinman op Sluysoort, is in het bezit van een **snaphaan.** Sluysoort lag aan de weg, die we nu Machinekade noemen, tussen Spruitenburg (=Leeuwenburg) en het verdwenen Neerbeek.

De lijst geeft aan, dat op Jan van der Manden na, deze mannen onvermogend waren, derhalve economisch **niet** weerbaar. Allen woonden, al of niet met hun gezinnen, In de Lanen en dat zal dan geweest zijn in de twee kleine concentraties van daghuurderswoningen waarvan er een lag in de Driehoekslaan en de andere in de Kortelaan.

Die van de Driehoekslaan werd ook wel **Op Peerlenburg** genoemd en lagen (of liggen voorbeeldig gerestaureerd) tegenover het bedrijf van fruitkweker Versteeg.
Die van de Kortelaan zijn de huisjes die halverwege het eerste gedeelte van die laan (dat is gerekend vanaf de Diependaalsedijk tot de Driehoekslaan) in de naaste omgeving van het buitenverblijf Petershagen lagen, waar de weduwe van *'Heer Jacob Bolten Jaspersz.'* woonde, rentenierster die twee kinderen boven de 10 jaar had en een dienstbode.

HET PARTICULIERE WAPENBEZIT

Hiervoor hebt u kunnen lezen dat in 1747 één op de vier mannen tussen de 16 en 60 jaar oud *'In de Lanen'* een eigen wapen had.
Diezelfde verhouding gold voor de gehele Heerlijkheid van Maarsseveen. Van de 170 weerbare mannen die Oud- en Nieuw-Maarsseveen telden, waren er meer dan veertig die een snaphaan, degen of sabel in hun bezit hadden. Een en ander kwam aan het licht toen in 1747 een Frans leger de Zuidelijke Nederlanden binnentrok en men op plaatselijk niveau wapenschouw hield. Of vreesde men de sociale ontevredenheid in de steden, die in 1748 tot revolutionaire woelingen leidde (het pachtersoproer in Amsterdam)? We weten niet welke reden schout en schepenen (òf Huydecoper) de weerbare mannen hebben voorgehouden, maar volgens een aantekening op de lijst verklaarden toen nog eens 66 mannen, dat zij *'desnoods'* het vereiste geweer zouden kopen.
Desnoods moeten we waarschijnlijk vertalen met: *'als de nood aan de man komt.'*
Vast staat in ieder geval dat op het platteland, in Maarsseveen, reeds vóór die roerige jaren een groot gedeelte van de bevolking zich een wapen had aangeschaft. Onder de bezitters van een snaphaan, zullen er enigen geweest zijn, die het geweer als jager of stroper gebruikten, maar de 16 bezitters van een degen of sabel zullen bij het aanschaffen eerder beducht geweest zijn voor de veiligheid van hun gezin en persoonlijke eigendommen. Was het op het platteland zó onveilig? Het is in dit verband tekenend dat op afgelegen buitenplaatsen, zoals op Neerbeek en Cromwijck, maar ook op de steenoven bij Cromwijck en in de molen in de polder een geweer aanwezig was.

DE KAATSBAANBEWONERS VAN 1748

Als Nieuw-Maarsseveen ongeveer honderd jaar oud is in 1748, is het aantal huizen sinds korte tijd sterk toegenomen. Zo was de weg die we nu als de drukke winkelstraat de Kaatsbaan kennen in 1720 nog vrijwel onbebouwd. Deze weg die tot 1 januari 1949 de grens vormde tussen Maarssen en Maars-

seveen kreeg in de periode 1720-1740 aan de Goudesteinse kant zestien huizen.
Aan die zijde woonden in 1748 de volgende gezinnen (we citeren de lijst in de moderne spelling en beginnen op de hoek Diependaalsedijk-Kaatsbaan):

1. Sophia Kornelis, huisvrouw van Kornelis van Amerongen, die naar de 'Oost-Indiën' is. Sophia is *tapster*. Ze heeft een zoon thuis, Jan van Amerongen. (Tot in het begin van deze eeuw was hier een café.)
2. Engelbert van Gelster, *bode* en chirurgijn. Heeft een vrouw, één kind boven en twee kinderen onder de 10 jaar. (Hier was in 1748 de secretarie van Nieuw- èn Oud-Maarsseveen. Later werd het gemeentehuis.)
3. Hendrik Keyser, *Kleermaker*. Heeft een vrouw, drie kinderen boven en een kind onder de 10 jaar.
4. Jacob Verhaar, *Schoenmaker*, heeft een vrouw en 1 kind onder de 10 jaar.
5. Jan Spithoff, *loodgieter*, heeft een vrouw en 1 kind onder de 10 jaar. (Spithoff bezit een snaphaan.)
6. Cornelis Nakoop, *metselaar*, heeft een vrouw.
7. Jacobus Lastree, *zadelmaker*, heeft een vrouw, 1 thuislegger en 3 kinderen onder de 10 jaren. (Jacobus had een degen.)
8. Johanna, weduwe van Jan de Haas. Ze is *schoonmaakster* en heeft 1 kind onder de 10 jaren.
9. Daam de Bruyn, rademaker (wagenmaker), heeft een vrouw. (Daam was in het bezit van een snaphaan.)
10. Moses Philips, *slachtersknecht*, heeft een vrouw en twee kinderen onder de 10 jaren. (Moses was ritueel slachter.)
11. Abraham van der Veen, kaarsemaker, heeft een vrouw.
12. Maria van Munster, weduwe van Hendrik Hakker, *'naaister'*, heeft een zoon en dochter in de kost.
13. Bastiaan Modee, *'schoenmaker'*, heeft een vrouw en 1 thuislegger en 1 kind onder de 10 jaren (de thuislegger was zijn broer Willem Modee).
14. Gerrit van der Linden, *'tapper'*, heeft een zuster en 1 zusterskind boven de 10 jaren.
15. Carel de Bie, *'kleermaker'*, heeft een vrouw en drie kinderen onder de 10 jaren.
16. Roelof Heun, *'bakker'*, heeft een vrouw, 1 knegt (Willem Hoseman) en twee kinderen boven de 10 jaren, mitsgaders 1 kind boven de 10 jaren van de Diaconie besteed.

Met nummer 16, bakker Heun, zijn we gekomen tot de hoek bij de Vechtbrug. In 1748 was deze Kaatsbaanzijde nog niet volgebouwd; er ontbreken nog acht woningen die honderd jaar later wel aanwezig zijn.
Het beroepenbestand is dan vrijwel gelijk aan dat van 1748.
De wagenmakerij op nummer 9 is dan een smederij (Zie hiervoor H.K. Maarssen, jg. 7 nummer 3.)
De lijst met huisgezinnen geeft vervolgens de namen van de bewoners van de Herengracht waar ondermeer tien Portugees Joodse en drie Hoogduits Joodsegezinnen woonden. (Zie hiervoor: Toestanden en Gebeurtenissen uit de geschiedenis van Maarssen, Alpen aan den Rijn, 1986 2, blz. 59.)

DE BOEREN VAN NIEUW-MAARSSEVEEN IN 1748

De boeren met hun huisgenoten en personeel maakten slechts een twaalfde deel van de bevolking uit, eventuele dagloners niet meegerekend.
Kornelis van der Manden op de **Meerhofstede** (zie hiervoor ook het artikel van Drs. W. Smits in onze jg. 11 no. 2 *'De Maire Hofstede tussen 1692 en 1705'*) had het grootste bedrijf met 60 morgen land (± 50 h.a.) waarvan 6 morgen eigen bezit was en 54 morgen in huur van de ambachtsheer Huydekoper.
De lijst van huisgezinnen vermeldt verder: *'heeft een stiefmoeder, 1 broeder, 3 knechts en 1 meyd.'*
In volgorde van grootte was Jan van der Manden **in de Overtoom**, waarover we hierboven schreven, met 18 morgen huurland de tweede. De derde was Kornelis van

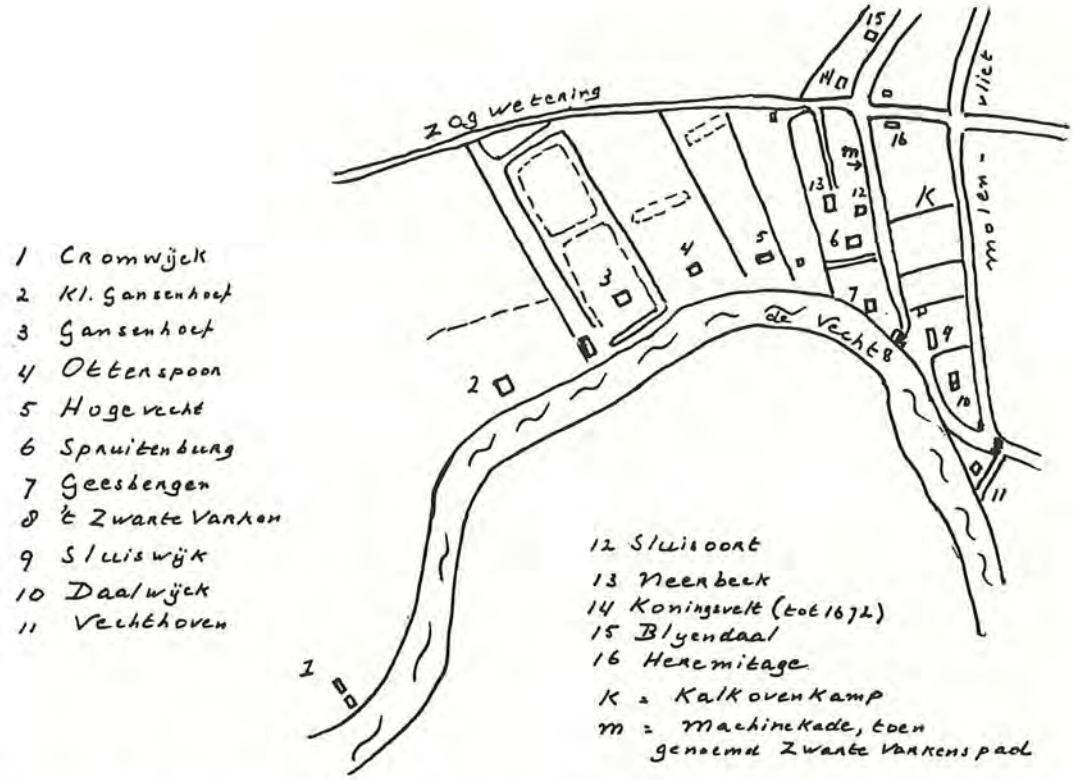

Rossum op **Klein Gansenhoef**, gelegen tussen Gansenhoef en Cromwijck aan het Zandpad.
De lijst vermeldt: *'Gebruikt 16 morgen lands in huur; heeft een moeder, 1 knecht, 1 meyd en 2 kinderen onder de 10 jaren'*,'
Volgens de volgorde op de lijst woonde nummer 4 in '*Het Zwarte Varken*' (hoek Zandpad-Machinekade). Zijn naam was Baars van Zeldenrijk - tapper en boer; gebruikt 12 morgen lands daaronder10 morgen eigen; heeft een vrouw, een neef, 1 meyd en 1 thuislegger en 1 kind boven de 10 jaren. Baars van Zeldenrijk, wiens naam op de andere lijst met een S werd geschreven, was in het bezit van een sabel.
Je kunt je afvragen waar Seldenrijk zijn land had. Het Zwarte Varken, gerechtshuis met tapvergunning, was namelijk omringd door buitenverblijven. **Geesbergen** lag op steenworpsafstand, **Spruitenburg** (=Leeuwenburg) een steenworp verder. Het laatste herenhuis grensde langs zijn Vechtzijde aan **Hogevecht** en langs de Machinekade aan **Sluisoort** en **Neerbeek**.
Gaat men uit van de situatie zoals die nu is, dan zou men kunnen verwachten, dat het land van Baars van Seldenrijk lag waar nu het bedrijf van fruitkweker J.G. van Rijn is, maar . . . in 1748 lagen daar de tuinen van Hogevecht, waaraan het plaatwerk van Rademaker, een uitgave van 1791, zoveel aandacht besteedde. De bewoonster van Hogevecht, de 'rentenierster' Johanna Clara Sweers had twee tuinmannen in dienst. Mogelijk is, dat de tuinen minder uitgestrekt waren dan het plaatwerk doet vermoeden en dat Seldenrijk achter de tuinen zijn land had en zijn twee morgen huurland aan de andere zijde van de Machinekade op het Kalkovenkamp (nu Schapenweide).
De vijfde vertegenwoordiger van de boerenstand in 1748 was Jacob van der Wille: 'daghuurder en boer, gebruikt 6 morgen land in huur, heeft een vrouw en een meisje van 11 à 12 jaren van de armen besteed.'
Ook hier moeten we gissen waar die 6 morgen land lagen.

Van der Wille woonde waar Diependaalsedijk en Zandpad samenkomen in de naaste omgeving van het buiten **Vechthoven**. De boerderijen Het Gras, Het Kleine Gras en de Croesen komen op de Lijst van Huisgezinnen van 1748 niet voor, daar ze, liggende aan de andere zijde van de Zogwetering, buiten het gerecht Nieuw-Maarsseveen lagen.

EEN POGING TOT EEN IETS SCHERPER BEELD VAN HET NIEUW-MAARSSEVEEN VAN 1748

Nieuw Maarsseveen was in vele opzichten afhankelijk van de dichter bevolkte buurgemeente Maarssen. Zo was er in het gerecht géén school en géén kerk en géén begraafplaats.

Tien jaar later in 1758 komt er een **synagoge** voor de toen nog kleine Hoogduitse Joodse natie aan de Diependaalsedijk, links van de huidige Jodenkerksteeg. ('Toestanden en Gebeurtenissen' ,pag. 51.)

De eveneens weinig talrijke *'Roomsgezinden'* moesten de Vecht overvaren om hun schuilkerk aan het einde van de Zeylweg in Maarssenbroek te bereiken. Toen hun kerkgebouw aan de Straatweg, tegenover Goudestein, acht jaar later gereed kwam, was die afstand aanzienlijk kleiner geworden. Maar het overgrote deel van de kerkgangers, de Hervormden, moesten via de Vechtbrug een lange wandeling maken naar de Kerkweg. De Portugese Joden gingen naar hun synagoge in de Breedstraat.

Een derde deel van de beroepsbevolking vond zijn arbeid in de tuinen van de buitenverblijven. Nieuw Maarsseveen telde 22 **tuinlieden**, waarvan er 4 als tweede tuinman dienst deden in de tuinen van Vechtoever, Vechtleven, Neerbeek en Otterspoor (de laatste drie huizen zijn in de vorige eeuw gesloopt). We mogen aannemen dat de tuinlieden verzekerd waren van werk.

Er waren 12 *'daghuurders'*, waaronder twee vrouwen:

1. Maaigje van Gunst, de weduwe van Willem van Latum, die in de naaste omgeving van Geesbergen woonde en een thuislegster had.
2. Johanna van Zuylen, huisvrouw van Wouter van Hoogendoorn, die bij de steenhoven van Cromwijck woonde. Zij was niet de enige getrouwde vrouw, die zware arbeid buitenshuis deed, want Maria Brands, huisvrouw (echtgenote) van Arien van Spierenburg was de **steenbakster**; ze had 1 zoon, 1 meisje en 1 thuislegger en nog een kind boven de tien jaren.

Zowel daggeldster Johanna als steenbakster Maria worden als hoofd van het huisgezin genoemd. Waar hun echtgenoten verbleven, of welke arbeid deze verrichtten, laten de lijsten niet weten.

We mogen aannemen dat er voor de daghuurders, waarvan er enigen aan de Diependaalsedijk woonden in de omgeving van de Jodenkerksteeg, voldoende werk was, want de lijst vermeldt slechts drie gezinnen *'die arm zijn of onderhouden worden'*. Nota Bene slechts één van de drie gezinnen behoorde tot de autochtone bevolking van Maarssen. Het echtpaar Kalkman uit De Lanen *'genoot van de armen'*, waarschijnlijk oudere mensen die niet meer in staat waren zelf in hun onderhoud te voorzien. Hun zoon Joost Kalkman was opperman en woonde in een van de huisjes achter de Herengracht, in het zogenaamde Klooster.

De samenstelling van de twee andere gezinnen was:

1. de weduwe Dor. Gaspar Valesco, haar zuster en een *'meyd'*. De dames woonden op de Herengracht en zullen wel onderhoud hebben genoten van de Port. Joodse natie.
2. de weduwe Hester van Mordechai, geboren Kempes, alleen wonende in het zogenaamde Klooster. Het is niet onwaarschijnlijk dat de genoemde weduwen hun bezittingen verloren, toen hun echtgenoten bij de windhandel van de Utrechtse compagnie in effecten betrokken raakten. (Zie: 'Toestanden en gebeurtenissen uit de geschiedenis van Maarssen', Alphen 1986 2, pag. 54).

Het is duidelijk: vooral door de aanwezigheid van de vele buitenplaatsen was er werkgelegenheid voor alle mannelijke gezinshoofden. Zo zal er voor de bouwvakkers, 1 metselaar, twee metselaarsknechten, 1

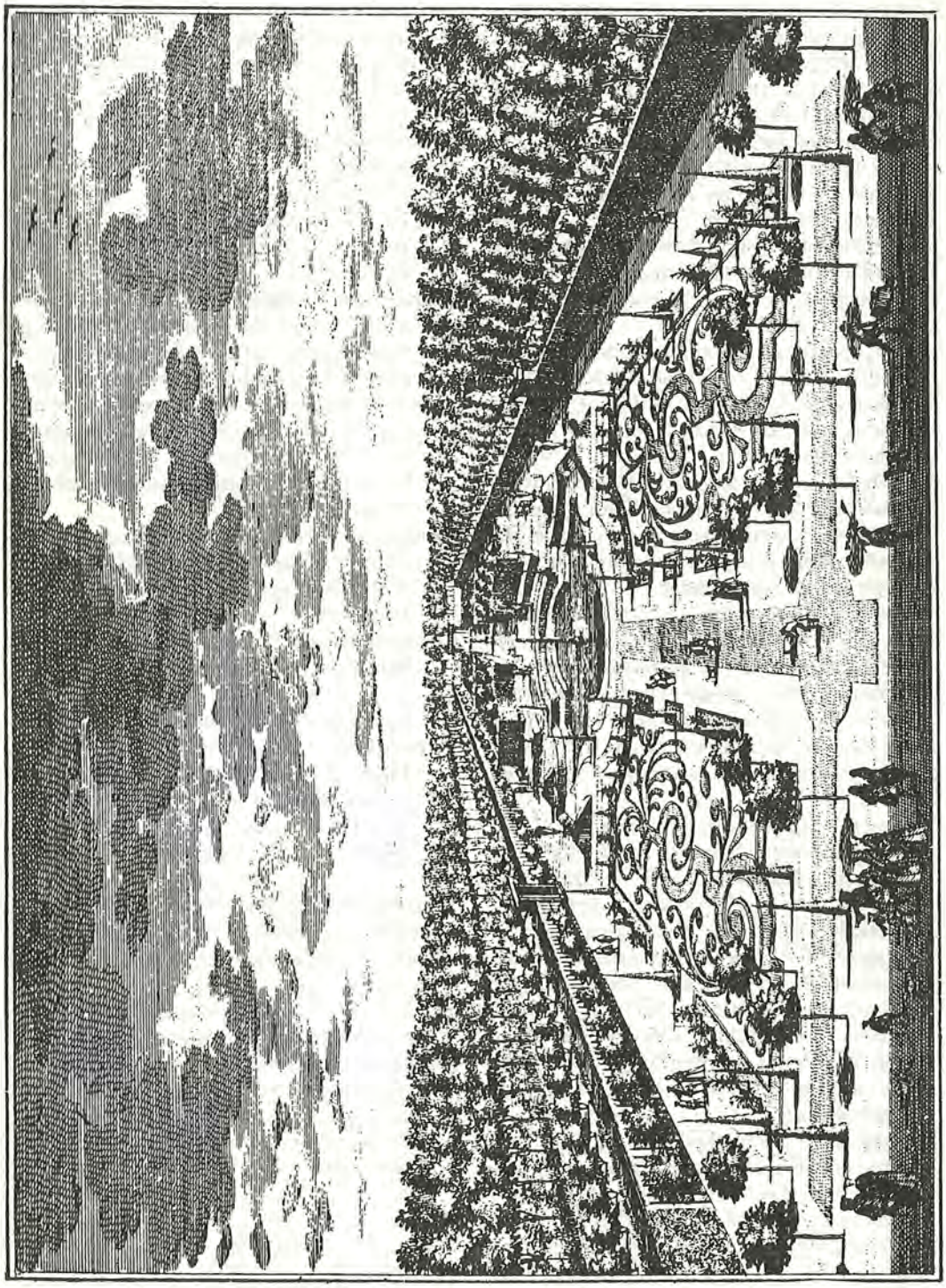

Eén van de tuinen aan het Zandpad. Uit: 'De Vechtstroom - Abraham Rademaker - 1791.

timmerman en twee timmermansknechten en een loodgieter, alleen al bij de restauratie van de ruim twintig buitenplaatsen voldoende werk geweest zijn. Een van hen, de timmerman Hermanus Sluys, die ook schepen is geweest, had zijn werk- en woonplaats aan de Timmermanslaan. De anderen - Jan de Vries, metselaar en zijn knechten Jacob Bolten en Jan Koning - woonden met de timmermansknechten Teunis Klinkenberg en Andries van Schoonhoven aan de Diependaalsedijk, het gedeelte tussen de Jodenkerksteeg en Kaatsbaan.
Op de totaalstaat komen ook naaisters en schoonmaaksters voor. Beide groepen hadden slechts één vertegenwoordigster, de twee weduwen die we reeds noemden bij de Kaatsbaanbewoners.
Opvallend is, dat onder de 106 gezinshoofden twintig vrouwen voorkwamen, waarvan er twaalf weduwen waren. Tien mannelijke gezinshoofden waren ongetrouwd en vijf anderen waren weduwnaar.
Naast een zadelmaker en een rademaker kwam onder de beroepsbevolking ook een maarschalksdienaar (hoefsmid) voor, Jan Vlaanderen, die op de Diependaalsedijk woonde. Hij zal zijn cliëntele niet alleen onder de boeren hebben gehad, maar ook bij die buitenplaatsen waar men equipage hield.
Dat Nieuw-Maarsseveen een vakantie-oord was, geeft de lijst aan met het vermelden dat 25 gezinnen slechts enkele maanden of weken op hun buitenplaatsen verbleven. Opmerkelijk is, dat op de Herengracht, de kok Jacob Henriques uit Amsterdam zijn intrek nam. Hij verbleef daar met zijn moeye (tante of stiefmoeder) ieder jaar 5 à 6 maanden en blijkbaar niet als vakantieganger, gezien de toevoeging *'als kok zijnde'* en de aparte vermelding hiervan op de beroepenstaat.
We mogen de Ambachtsheer van 1748 niet vergeten bij deze opsomming. Heer Johan Huydecoper, Heer van Maarsseveen, schepen en raad van de stad Amsterdam, verbleef 4 à 5 maanden op Goudestein met zijn echtgenote, twee kinderen onder de 10 jaren en 6 Domestieken (dienstboden en knechten). Zijn buurman op Vechtoever, Heer Raphael Mendes da Costa had zelfs 7 Domestieken als hij met zoon, schoondochter en 5 kinderen 4 à 5 maanden in Nieuw-Maarsseveen was.
Op de nu nog bestaande buitenplaatsen woonden in 1748:

Doornburg: Heer Moses de Chavez uit Amsterdam.
Is 2 à 3 maanden buiten. Heeft een moeder, 4 dienstboden, 1 knecht en 5 kinderen.

Mariënhof: Vrouwe Aletta Cath. Bicker, weduwe van de Heer Jacob Raay, uit Amsterdam. Is 3 à 4 maanden buiten. Heeft een knecht en een dienstbode.

Cromwijck: Vrouwe Cornelia Tol, weduwe van de Heer Paradijs uit Amsterdam. Is 3 à 4 maanden buiten. Heeft 2 dienstboden, 1 knecht en 2 kinderen onder de 10 jaren.

Geesbergen: Heer Jan Andrioli uit Amsterdam. Is omtrent 2 maanden buiten. Heeft een vrouw, 1 dienstbode en 3 kinderen.

Leeuwenburg (Spruitenburg): Juffrouw Sara Franco Mendes uit Amsterdam; is 4 à 5 maanden buiten, heeft een juffrouw en een dienstbode.

Gansenhoef (familiebezit Huydecoper): Heer Johan Graafland, schepen van Amsterdam. Is 3 à 4 maanden buiten. Heeft een vrouw, 3 knechten, 4 dienstboden en twee kinderen.

De secretaris van het gerecht, die getuige zijn gebruik van *'Heer' en 'Vrouwe'* z'n ontzag voor welstand aan zijn Lijste toevertrouwde, begon deze met:

1. Kornelis van Dijk, daghuurder en tapper; heeft een vrouw en 3 kinderen.
   Kornelis woonde met zijn gezin in het pittoreske sluishuisje, het enige huis van de nu genaamde Nassaustraat aan de Vechtzijde, dat tot Nieuw Maarsseveen behoorde.

Bronnen:
R.A.U. - Oud Archief Maarsseveen
Gemeente Archief Maarssen.
Archief Historische Kring

Dick Dekker

HET ANDERE INTERIEUR

In het Centraal Museum te Utrecht is een afdeling waar men kan lopen door kamers die ingericht zijn zoals ze in het verleden eruit gezien kunnen hebben. Vele schilderijen gunnen ons ook een kijkje in het, voor Hollands-calvinistische ogen, luxe interieur van huizen waar de beter gesitueerden woonden.
Willen we een beeld krijgen van het interieur van de met minder bezit bedeelde groeperingen der bevolking, dan kan een bezoek aan het Openlucht Museum bij Arnhem verhelderend werken.
De openbare verkoping van de roerende goederen uit de Westbroekse Watermolen te Oud-Zuilen kan voor onze streek een indruk geven van het interieur, maar ook van de eet- en drinkgewoontes van de gewone man uit het begin der negentiende eeuw.

EEN MOLENAARS DYNASTIE

Op 27 april 1824 kwam de echtgenote van Adrianus Griffioen, Neeltje Kooy, te overlijden.
Het echtpaar was in 1780 te Breukelen getrouwd en zag het huwelijk bekroond (en de oude dag verzekerd?) met de geboorte van vier kinderen (twee jongens en twee meisjes).
Adrianus was watermolenaar op de Westbroekse Watermolen.
Zijn twee zoons waren hun vader gevolgd in het molenaarsvak.
HENDRIK wordt in 1825 vermeld als *'watermolenaar te Zuylen'*, waarbij de vraag zich aandient op welke molen hij dan wel de kost verdiende.
De wipwatermolen zou volgens de gegevens pas omstreeks 1830 in bedrijf zijn genomen.
RIJK wordt in hetzelfde jaar genoemd als *'watermolenaar te Maarsseveen'*.
Met recht kunnen we stellen dat een groot gedeelte van de waterhuishouding in het door ons te bestuderen gebied, geregeld werd door het geslacht Griffioen.
De dochters van Adrianus hadden hun heil buiten het molenbedrijf gezocht.
MARRIGJE was getrouwd met Arie van Ieperenburg, arbeider te Maarssen.
JANNETJE was getrouwd met Dirk de Geer, landman te Portengen.
Jannetje overleed vóór haar moeder en liet Dirk achter met de zorg voor 6 kinderen: Neeltje (19), Adrianus (16), Mijntje (14), Rijk (12), Dirk (10) en Cornelis (7).
Dirk de Geer maakt als vader en voogd over zijn kinderen gebruik van zijn recht op een erfdeel van de nalatenschap van Neeltje Kooy en zo zien we dat donderdag 3 maart 1825 notaris Frederik van der Helm te koop aanbiedt: *'huisraad en inboedel, vischwant, hoornvee en hooy behorende tot de gemeene boedel van . . . Adrianus Griffioen'*.

INTERIEUR

Sober, dat is het eufemisme dat gebruikt wordt voor het hierna beschreven interieur.
Het meubilair bestond uit een *'geschilderde tafel'* en *'vijf geschilderde stoelen'*, twee stoven en misschien dat de koperen *'beddepan'* op de vloer stond, maar meer was er niet op de vloer.
In de buurt van de haard (hopelijk nu toch wel vervangen door een kachel in verband met het brandgevaar) zien we twee haardkettingen, een haardijzer en op de schoorsteen een kleedje. Misschien dat hierop de twee tinnen kandelaars gestaan hebben, die tesamen met twee lampen de enige lichtpunten in huis waren.
Pronkstuk van het gezin moet de klok zijn geweest. Deze bracht tijdens de veiling *f* 10,- op.
Het keukengedeelte biedt de aanblik van

Vrywillige Verkooping

VAN

HUISRAAD EN INBOEDEL,

VISCHWANT, SCHUITJE, HOORNVEE EN HOOI,

onder *ZUILEN.*

(De koopen van en boven de drie Gulden te betalen 1 Augustus 1825, onder de mits van twee Borgen te stellen.)

Men presenteerd publiek te verkoopen:

Eerstelyk: Huisraad en Inboedel, Koper, Tin, Blik en Yzerwerk, Delfs, Glas en ander Aardewerk.

Ten tweede: Een party Huislinnen en Bedden met hun toebehooren.

Ten derde: Vischwant, bestaande in een Schrobzegen, Fuiken, Puiken, Schakels; Brasemnetten enz.

Ten vierde: Een Schuitje, Kruiwagen, Turfsledens en allerhand Arbeiders gereedschap.

en Ten vyfde: Een Zwartbonte blesde Kalfkoe van zyn vyfde Kalf / een Pink, een Geit en een party welgewonnen Koeyen-Hooi.

Alle welke Goederen verkocht zullen worden op Donderdag den 3 Maart 1825, des morgens ten 10 uren / ten huize van Ads. Griffioen, aan de Westbroeksche Watermolen, onder Zuilen, ter Reliquisitie van Dirk van der Geer, als Vader en Voogd over zyne minderjarige Kinderen / in het byzyn van de Toeziende Voogd / ingevolge bekomen authorisatie van den Heer President van de Regtbank van Eerste Aanleg binnen Utrecht, in dato den een en twintigste February 1825, behoorlyk Geregistreert / ten overstaan van den daartoe benoemde Notaris F. H. VAN DEN HELM, residerende te Maarsseveen.

Zegt het voort.

Te Utrecht, by J. G. VAN TERVEEN, Boekverkooper op de Oude Gracht over de Bezembrug.

iedere keuken: een mengeling van houten en tinnen lepels, messen en andere benodigdheden.
Borden en vorken worden niet vermeld. Het gezamenlijk eten uit één pan zal dan ook nog wel de gewoonte zijn geweest.
Glaswerk werd in een speciaal kastje bewaard.

ETEN EN DRINKEN

Wat er gegeten werd kunnen we uit deze gegevens niet opmaken, maar wel hoe men het eten wat smakelijker probeerde te krijgen. Uit de verkoop van allerlei soorten blikjes en voorraadpotjes blijkt dat zout niet of nauwelijks gebruikt werd. Wel was er een *'mostaardmolen'*, een *'peperbus'* en een *'zuikerpot'*.
Men zou het niet verwachten maar thee en in meerdere mate koffie werd er ook gedronken. Er wordt een theestoofje verkocht en allerlei attributen om koffie te zetten, zoals een koffiemolen en twee koffieketels.
Wat de alcoholische dranken betreft zien we (als we afgaan op de geveilde glazen en bekertjes) het traditionele Nederlandse trio verschijnen: bier, jenever en brandewijn.

VISCHWANT EN LEVENDE HAVE

Wordt het hiervoorvermelde verkocht voor dubbeltjes of een veelvoud hiervan, op het visgerei wordt met guldens geboden.
Het schuitje gaat van de hand voor *f* 11,-, palingfuiken doen *f* 1,75 en de 4 brasemnetten worden gezamenlijk verkocht voor *f* 5,-; de voornetten (2) brengen daarentegen slechts *f* 2,- op. De schrobzegen (een soort sleepnet) die in het affiche vermeld staat, brengt *f* 4,75 op.
Bij de verkoop van de *'veestapel'* begint de kassa pas echt te rinkelen. Gaan de 8 kippen en de haan nog voor een prijsje van *f* 2,50 in andere handen over, de pink brengt het lieve sommetje van *f* 12,- op.
Het pièce de résistance wat betreft de verkoping was de zwartbonte koe die *f* 78,- opbracht, maar deze had per slot van rekening al 5 keer voor nageslacht gezorgd en was dus een goede investering voor de koper.

SCHRILLE TEGENSTELLING

Concluderend zou men kunnen zeggen dat het molenaarsvak geen vetpot was; de gehele opbrengst van de veiling was *f* 361,18 (en daar zat de belasting ook al in).
Dit bedrag, de waarde van (bijna) al de bezittingen van één gezin, staat wel in schrille tegenstelling tot de opbrengst van slechts enkele stukken die op 11 maart 1825 door advocaat Gerrit Buys op Mariënhoff ter veiling worden aangeboden.
Hier brengt *'een billart met zijn toebehoren en overkleed'* alleen al *f* 110,- op.
De drie biljartballen zijn zelfs al meer waard dan de pink van Adrianus Griffioen (*f* 15,-).
Zijn *'geschilderde tafel'* steekt wat schril af tegen de *'maghonihoute tafel met vergulde voet'* en zijn schoorsteenkleedje kan ook al niet tippen aan het *'smirnas tapijt'*.
Ook dit is een aspect van de beschrijving van de geschiedenis van de Vechtstreek; we proberen niet alleen het mooie van ons erfgoed te beschrijven, maar ook het minder mooie.

Gegevens uit:

Notariële archieven inv. nr. MN 001a005.

Wallie Smits

De veepest van 1744 en 1769

Politieke verwikkelingen op binnen- en buitenlands gebied waren tot voor kort de zaken die in historische werken de boventoon voerden. Met de toegankelijkheid van geschiedkundige werken voor een breder publiek veranderde dit en kregen we meer belangstelling voor onderwerpen die met de dagelijkse beslommeringen van het *'gewone'* volk te maken hadden.
Wat betreft de plattelandsbevolking is het vaak erg moeilijk om aan deze behoefte aan informatie tegemoet te komen, maar we kunnen wel proberen om ons een voorstelling te maken omtrent de gevoelens van deze groepering via feitelijke gegevens die de bronnen ons geven.

Een onderwerp dat ons in staat stelt om wat meer inzicht te krijgen in de zorgen van veehouders in het midden van de 18e eeuw is de beschrijving der veepest die ons land in 1744 en 1769 teisterde.
Met het uitbreken van deze epidemie probeerde de heer van Zuilen, Diederik Jacob van Tuyl van Serooskerken, de bestrijding van de ziekte voor zijn gebied te coördineren en stuurde hij zijn mensen er op uit om allerlei gegevens te verzamelen omtrent de ziekte. Dit heeft tot gevolg, dat er zich in het archief van het slot Zuilen (inv. nr. 673) een van heinde en ver gehaalde serie bronnen bevindt, die ons nu in staat stelt om een beeld op te roepen van de veepest en het gevoel van reddeloosheid dat overheersend was.

VERSCHIJNSELEN

In zijn beschrijving van de toestand op de door Van Tuyl van Serooskerken verpachte boerderijen maakt de rapporteur gewag van een bezoek aan de bedrijven van Buys Janssen te Westbroek, waar elf koeien dood zijn en de resterende zeven ziek staan en het bedrijf van Gijs de Paus in Achttienhoven.
Naar aanleiding van dit bezoek noteert hij de verschijnselen van de ziekte:
'De beesten zijn uyt de melk eer men eenige tekens van siekte aan dezelve bespeurd, zelfs eer die in het eeten of drinken eenigsints verminderen, ende wijnige melk die dezelve nog geven is zeer dik en klonterig, gelijkende eenigsints na materie. De eerste teekens van de siekte die men aan dezelve bespeurd zijn dat de oogen rood en brandig worden en 't gesigt heel gespannen en strak begindt te staan, na welke den 2e, 3e à 4e dag de beesten een sterke afganck beginnen te krijgen, welke zeer stinkt en geheel groen is, beginnende dan de brandigheit der oogen wat te verminderen en dezelve sterk te loopen, als meede rondom met materie te besetten.
De beesten leeven nadat de afgank heeft begonnen 1, 2, en sommige drie daagen, dezelve hoesten gedurende de siekte somtijd wel eens een drooge kog en klaagen sterk, zo (dra) die aan de afgank beginnen te koomen, 't welke duerdt tot dezelve dood zijn, eeten gedurende de siekte wijnig of niet, maar drinken bij continuatie sterk.
Wanneer dezelve dood zijnde geopend worden bevind men de ingewanden alle tesamen gaaf en gesond, alleen dat de gal in dezelve extraordinaar groot is en dat in sommige wel ter grootte van de bal van een hoed.'

BESTRIJDING: GENEESKRACHTIGE BROUWSELS OF GODSDIENSTIGE BERUSTING

Na het uitbreken van de veepest en de machteloosheid die men ervoer bij de bestrijding, werden allerlei middelen aanbevolen die zouden kunnen helpen.
De Engelsman John Fothergill (medical doctor) heeft in Engeland onderzoek gedaan naar de genezing van de veepest en is zeer pessimistisch als hem om raad wordt gevraagd. Hij zegt dat hij heeft geprobeerd een geneesmiddel te vinden maar *'hij bekend dat*

ONTWERP

VAN EENE

MAATSCHAPPIJE IN FRIESLAND,

OM

Onder het beſtier van PETRUS CAMPER, *en het opzicht van* WIJNOLD MUNNIKS, Med. Doctor, *te beproeven, in hoe verre men het Jonge Hoornvee door Inëntinge tegen de thans omgaande Veeziekte zoude konnen beveiligen; en eenige andere Proeven te doen tot behoud van het Vee, in gevallen van algemeene en natuurlijke beſmetting,*

VOORGEDRAAGEN DOOR

PETRUS CAMPER.

Te LEEUWARDEN,
Ter Drukkerije van H. A. DE CHALMOT, 1769.

Door de Eerwaardige Heeren Priesters zal aan hunne respectivé gemeentens het volgende kort begrip der Jubilé-Bul worden voorgeleezen of afgekondigt.

TErwyl men God moet bidden voor de bestendige Vreede onder de Christene Mogendheden, en de Sterfte onder het Rundvee, in plaats van een einde te neemen, steeds algemeener, en verschrikkelyker in ons Lief Vaderland schynt te worden; en overwogen, dat die, en andere onheylen, niet anders, als rechtvaardige straffen, van God Almagtig door onze zonden verdient, konnen worden aangemerkt; zo is 't, dat mede aan de Catholyken, hier te Lande, wordt vergunt een algemeen Jubilé: ten einde wy door eene waare en oprechte Boetvaardigheid over onze zonden, en ongerechtigheden, Gods rechtvaardigen toorn, nogmaals tot Barmhertigheid zouden mogen beweegen, op dat hy die voorschreeve, en andere droevige, door onze zonden welverdiende plaagen, zoude gelieve te doen ophouden, en van ons genadiglyk verder af te wenden.

Welk voorschreeve Jubilé, ten einde als vooren verleent, beginnen zal met het Hoogfeest van Pinxteren, en zal duuren veertien dagen daar aan volgende: Binnen welken tyd, om het zelve te verdienen, en daar aan deelachtig te worden, een yder verplicht is, deeze vier Conditien naar te komen.

Ten eersten: zal men zig ten minsten eenmaal naar de Kerk begeeven, en aldaar binnen het verloop van de twee gemelde weeken, een wyl tyds, God godvruchtig bidden.

Ten tweede: zal men in eene der voorschreeve Weeken, 's Woensdags, 's Vrydags, en 's Zaturdags naar behooren Vasten.

Ten derde: zal yder, zo veel hem de godvruchtigheid zal ingeeven, een Aalmoes aan den Armen uitreyken.

Ten vierden: moet men zyne zonden biechten, en op den volgenden Zondag, of eenen anderen dag binnen dezelve weeken de Heilige Communie ontvangen.

Welke Conditien, alle te gelyk, in eene en dezelve, dier twee voorschreeve weeken dienen volbragt te worden.

Ten einde, Gods grondelooze barmhertigheid te mogen beweegen, om de Christene Mogentheden in de gevoelens van Eendragt en Vreede te bewaaren, en wel voornaamentlyk, om ons Lief Vaderland van de schaadelyke Sterfte onder het Rundvee, en meer andere bedroefde bezoekingen te verlossen, en ons alle in zyne beschermingе te willen aanneemen.

het is geweest zonder succes en hij vreest dat alle onderneemingen van dien aart vrugteloos zullen afloopen.'

Desondanks heeft hij wel wat aanbevelingen:

in de eerste plaats moet men de zieke dieren isoleren;

ten tweede moet men de stallen *'berooken met den damp van azijn'*;

ten derde komt hij met een recept waarvan er nog enkele in het archief zitten en die ons zo vreemd voorkomen in onze huidige door pillen vergeven tijd, dat ik er hieronder enkele zal vermelden.

Het recept van dokter Fothergill is vrij eenvoudig in vergelijking met de andere. Hij zegt: *'Misschien zou de warme draf* (drab) *na 't brouwen van 't bier die niet geheel uytgebrouwt was, bekwaam zijn voor de zieke beesten.'*

Het tweede recept dat in het archief te vinden is, is wat ingewikkelder:

Men neme *'8 loot pepwortel, 1 hoed vol groene classewortelen op 1½ emmer vers dun bier gekookt tot op de helft als dan in een kan gedaan digt toegestopt en ale het bloedlaauw is elk ziek beest 9 tinne lepels eens daags ingegeven, die swaar siek zijn tweemaal daags en als zij deur en deur ziek zijn 3 maal daags.'*

Het derde recept is nog ingewikkelder:

Men neme *'ligt stroo en het kookzel van ½ loot rhabarber 1 à 2 maal daags, tot datze het kaauwen.*

Na d'eerste of tweede dach van de ziekte geeft men ze na de rhabarber een kleyne kop vol rauwe raapolie wat laauw gemaakt en een dach 2 à 3 daarna een kop vololie, honing en roode wijn t'zamen gekookt.

Om de dach of twee moet men haar rug of het kruys met warme karremelk na wrijven', en of dat nog niet genoeg is moeten de boeren de koeien *'bij wijlen de snuyt met zuyvere wijnazijn wrijven.'*

Buiten deze *'medicamenten'* wordt nog melding gemaakt van een aantal preventieve maatregelen en middeltjes, waarvan de opvallendste de volgende zijn:

a. als de runderen nog gezond zijn neem je een bepaald kruid dat bij de *'buytenluyden'* bekend staat als *'Spaans vuurkruyt'*, waarvan ik niet heb kunnen achterhalen wat dat nu precies is. Voor kenners is de vermelding dat het op zanderige gronden veel voorkomt en dat het de scheiding van de room van de melk bevordert, misschien een aanwijzing om tot een juiste determinatie te komen. Het behoort tot de familie der uien (look=allium). In ieder geval neemt men van dit kruid *'4 à 5 bolleties na dat het beest groot is, met een lepel vol gemeen zout te samen in een koolblad gerolt en aan 't beest in de hals gestopt. Dit moet ingegeeven worden op de nieuwe maan, eerste quartier, volle maan en laatste quartier.'*

b. *'neemt ongemengde tar* (teer), *bestrijkt daar van met een kwast den muyl van al de beesten als se nog gezond zijn niet verder als se met de ton*(g) *konnen lekken en dit 2 à 3 maal in de week.'*

Voorts is het vermelden waard dat de hoogleraar Petrus Camper probeert de zaak wat wetenschappelijker aan te pakken en een maatschappij wil oprichten die gaat onderzoeken of het mogelijk is runderen in te enten tegen de ziekte.

GODSDIENSTIGE BERUSTING

De rapporteur verwondert zich erover dat de boeren de middeltjes die hij beschrijft niet intensiever gebruiken. Hij constateert een algemene matheid, vooral bij het gebruik van de *'preservative'* (voorbehoedende) middelen.

Men wil daar niet aan en zegt: *'Het is een straf uyt den hemel en daer kan men en moet men niets tegen doen . . .'* en als ze dat gezegd hebben luisteren zij *'verders naar geen rede meer en meenen dat sij den heemel tergen souden met eenig middel te gebruyken. De sulken die het doen verontschuldig sig voor de anderen met te segge, dien heer wil het hebbe en ick kan buyten sijn hulp niet leeven.*

Eenige als se regt bang worden beginne dit te gebruyke als sij de siekte in de stal hebben, dan help het niet en als haer vee sterft, dan dient dit aleen om het preservatif te descrediteren. Want dan seggen zij 'ick hebbe het gedaen, maer geen baet gevonden' en dit versterkt de andere in haer hardnekegheyt.'

Positief in dit geheel is dat er een algemeen Jubilé wordt afgekondigd, waar men voor alle zekerheid toch ook de katholieken aan mee laat doen. De ellende geeft dan toch een zekere verbroedering te zien.

Wallie Smits

Inhoudsopgave
Orgaan van de Historische Kring Maarssen
12e jaargang 1985

D. Dekker	De vereniging 'Vrijwillige Brandweer Maarssen' zestig jaar oud	4
	Een wandeling door Maarssen in 1791	9
	Van het Gemeentebestuur	17
	Het Tijdperk Waverijn 1967-1985	21
	Vredenhoef	23
	De drie villa's aan de Binnenweg en Marcellus Emants	37
	Gems (Gezelligheid met Sport) vijfendertig jaar oud	39
	Verrassende gegevens over het leven van Maarssense ingezetenen uit de periode 1655-1680 (Het Resolutieboek van de Maarssense Kerkeraad I)	45
	Nog meer gegevens over Maarssense ingezetenen uit de periode 1655-1680 uit het Resolutieboek van de Kerkeraad II	62
	Oud-Zuilen, een romantische kern in Maarssen sinds 1 januari 1954	71
J.H. Sagel	Kringnieuws	1, 21, 42, 61
	Convocatie (jaarvergadering)	41
W. Smits	De stand van zaken in het veen in 1672	7
	Ook in 1903 al watervervuiling	13
	Bolenstein (II), Bolenstein in de 18de eeuw	27
	De Eendenkooi en z'n historie	52
	Partieel leren ook al in 1709	67
M.J.C. Veldkamp-Haverkamp	Bevrijdingsdag in Maarssen	2
J.H. Witte	Archeologisch onderzoek Breedstraat	43
	De Duitse Orde (3)	56
	Onderzoek naar 't zogenoemde Klooster	59
	Wederom een putvondst	60
Varia	Vijftig jaar geleden had Maarssen boomrijke straten!	15
	Uit het Aardrijkskundig Woordenboek van Nederland, door P.H. Witkamp	19
	Inhoudsopgave orgaan van de Historische Kring Maarssen, 11e jaargang 1984	20
	Een onbekend schilderij van Jan van der Heyden, vertonende de Langegracht, Schoutensteeg en Huis ten Bosch	29
	Vragen van lezers beantwoord	69

BRINKHOF

AANNEMINGSBEDRIJF

MACHINEKADE 6, MAARSSEN

TELEFOON 61456

Ud N V M

voor:
HUIZEN, FLATS, BUNGALOWS en BOERDERIJEN

Ud N V M

voor:
TAXATIES, HYPOTHEKEN en FINANCIERINGEN

voor:
ALLE SOORTEN VERZEKERINGEN

de vecht streek

UW MAKELAAR ★

UW ASSURANTIE ADVISEUR ★

Sinds 1935 in Maarssen, Raadhuisstraat 21-a, tel.: 03465-64644
Sinds 1976 in Maarssenbroek, Duivenkamp 739, tel.: 03465-67791

In het pand waar nu Café Ome Klaas zijn klanten een gastvrij onthaal bezorgt is al sinds 1780 een horeca-bedrijf gevestigd. In die tijd nog een herberg. Maar steeds stond en staat nog een goede dienstverlening aan de klant voorop.
Wij verzorgen uw koud buffet, fondue en barbecue op uw personeelsavonden, verjaardagspartij of huwelijksfeest wilt u liever de gewone Hollandse pot, ook dat kan. Er is accommodatie voor circa 60 personen. Een partijtje biljart? Kom rustig eens binnen en misschien wordt u wel lid van de bij ons spelende biljartvereniging.

U kunt altijd reserveren! in

CAFÉ OME KLAAS

Op de Lange Gracht 43 in Maarssen
of telefonisch 03465-61409 of 62019